

Magna carta i počeci engleske ustavnosti

UDK 342.3(420)
94(429)

Sažetak

Autor počinje rad prikazom povijesnih prilika u razvoju engleske ustavnosti. U tom je povijesnom pregledu iznesen prikaz pojedinih akata koji prethode Magni Carti: *Charter of Liberties* iz 1100., *Ustupanje Engleske papi* iz 1213., *Unknown Charter of Liberties, Articles of the barons*; kao i nekih koji su uslijedili nakon nje – među kojima se ističe bula *Etsi Carissimus*, koja ju je ukinula. Autor u komentaru *Magne Carte* navodi da ona predstavlja sporazum između kralja i baruna, a zatim analizira njezin sadržaj – pri čemu se posebna pozornost posvećuje odredbama koje imaju ustavnopravni značaj. Okosnicu ovog rada čini usporedba *Magne Carte* sa Zlatnom Bulom Andrije II. iz 1222.; među njima je pronađen čitav niz sličnosti.

Ključne riječi: Magna Carta, britanski Ustav, engleska povijest, kontrola kraljeve vlasti, Zlatna bula Andrije II.

I. Uvod

Magnu Cartu iz 1215.¹, najpoznatiji ustavni dokument Engleske, mnogi i danas smatraju temeljnim aktom u obrani ljudskih sloboda protiv samovoljne i nepravedne vlasti. Postavlja se pitanje: kako je moguće da jedan dokument, napisan prije gotovo 800 godina, još i danas sačinjava engleski Ustav? Odgovor na to pitanje nalazimo u činjenici da Engleska (odnosno Velika Britanija) nikada nije kodificirala svoj ustav. Često možemo naići na tvrdnje o tome da Engleska danas nema pisani ustav². S time se ne možemo složiti jer je takva tvrdnja neprecizna i ne odražava pravo stanje ustavnosti u Engleskoj. Naime, istina je da je Velika Britanija danas jedina zemlja, uz Izrael, koja nema jedinstven ustav, ali ima cijeli niz pisanih akata, koji ga sačinjavaju, zbog čega se britanski ustav smatra nekodificiranim. Drugim riječima, Velika Britanija danas nema ustav u formalnom smislu, ali ima pisane dokumente ustavnopravnog karaktera. Ti akti, koji se smatraju dijelovima Ustava Velike Britanije su: *Magna Carta* (1215.), *Petition of Rights* (1628.), *Habeas*

¹ *Magna Carta* (lat.) - eng. *Great Charter*, hrv. *Velika povelja*. Prijevodi *Magne Carte*: Kurtović Š., Hrestomatija Opće povijesti prava i države (I. knjiga), Zagreb, 1999. ; i Šunjić M., Hrestomatija za opštu historiju srednjega vijeka, Sarajevo, 1980.

² Npr. Kurtović Š., Opća povijest prava i države, II.knjiga, Zagreb, 1994., str. 94.

Corpus Act (1679.), *Bill of Rights* (1689.), *Act of Settlement* (1701.), *Act of Union* (1707., sjedinjenje sa Škotskom), *Parliament Act* (1911. i 1949.) i dr. Drugi dio britanskog ustava čine običajna pravila, tj. sudske odluke, parlamentarni običaji i pravila te nenapisane ustavne konvencije. Mnogi kao izvor britanskog ustava ističu i radove priznatih znanstvenih autoriteta za englesko ustavno pravo (A.V. Dicey, J. Bagehot., K.C. Wheare, I. Jennings i dr.) – međutim, njih ne možemo smatrati izvorom ustavnog prava jer oni ne mogu uvoditi nova ustavna pravila već samo tumačiti i sistematizirati postojeća, ali se priznaje njihov utjecaj na pravilnu primjenu ustava. Takav nekodificirani ustav može, zbog svojeg difuznog i fluidnog stanja³, dovoditi do nejasnoća i nesigurnosti u utvrđivanju ovlasti nositelja državne vlasti i razgraničenja njihove nadležnosti. Unatoč tome, mnogi engleski pravni teoretičari smatraju da takva struktura britanskog Ustava dopušta veću elastičnost i bržu progresivnost u promijenjenim društvenim okolnostima.

U doba kad se donosila *Magna Carta* u Engleskoj, na našim je prostorima Andrija II. donio, pod pritiskom plemstva, u osnovi vrlo sličan akt – *Bula aurea* iz 1222. – zato ćemo u ovom radu posvetiti nešto mjesta i tom srednjovjekovnom dokumentu. Naime, ovi akti predstavljaju početke europske ustavnosti jer imaju najvažniju karakteristiku istinskog ustavnog akta – ograničavanje vlasti. I prije njih su postojali ustavi u materijalnom smislu – takav ustav ima svaka država. Međutim, takvi ustavi pretežno su bili "ustavi diktature" – jer nisu postavljali nikakva ograničenja svemoćnoj vlasti – zbog čega ih zapravo i ne možemo smatrati ustavima⁴. Zato prve početke ustavnosti treba tražiti upravo u aktima kao što su *Magna Carta* i *Bula aurea* Andrije II.

II. Magna carta u povijesnom pregledu

Magnu Cartu, kao i svaki drugi dokument od povijesnog i političkog značaja, ne treba promatrati kao pojedinačnu pojavu, već kao dio šire cjeline – jednog razdoblja i jednog vijeka. Zbog toga ćemo i veći dio ovog rada posvetiti upravo povijesnim zbivanjima koja su posredno ili neposredno vezana uz *Magnu Cartu*. Prije svega, okvirno ćemo obratiti pozornost na zbivanja prije, za vrijeme te nakon donošenja *Magne Carte* - drugim riječima: na njezin uzrok, povod i posljedice. Pritom ćemo komentirati i analizirati još jedan dokument od velike važnosti za početke engleske ustavnosti – *Charter of Liberties* Henryja I. iz 1100. g.

1. Engleska prije *Magne Carte*

Nakon čuvene bitke kod Hastingsa 1066. g., Engleskom su zavladaali Normani. Prvi među njima, William the Conqueror⁵, pokorio je i podijelio zemlju te proveo prvi popis zemlje i stanovništva. Vladavina normandijske dinastije značila je jačanje feudalizma, uspon gradske trgovine i obrta te širenje francuskog jezika i kulture. Nakon Williamove smrti, englesku je krunu naslijedio njegov istoimeni sin (vl. 1087.-1100.)⁶, a zatim En-

³ Zato je suvremeni istaknuti engleski teoretičar Philip Norton svoj udžbenik ustavnog prava naslovio "*The Constitution in Flux*" ("Tekući ustav").

⁴ "Izraz »ustav diktature« jest *contradictio in adjecto*, jer istinski ustav uvijek teži demokratskoj vladavini." (Sokol S. - Smerdel B., Ustavno pravo, Informator, Zagreb, 1998., str. 33)

⁵ William the Conqueror (hrv. Vilim Osvajač, vl. 1066. - 1087.) – normandijski vojvoda, osvojio je Englesku uz podršku Pape i svojih 7000 vitezova. Zemlju je oduzeo anglosaksonskom plemstvu i podijelio je: 1/3 kruni, 1/4 crkvi, 1/4 je podijelilo 20-ak velikaša, a ostatak su podijelili baruni. William je uspio organizirati popis sveukupne imovine i stanovništva koje je unio u tzv. Domesday Book.

⁶ William II. Rufus – naslijedio je od oca (William the Conqueror-a) samo englesku krunu, a kasnije mu je pripala i Normandija kao predmet zaloga za pozajmice bratu Robertu.

gleskom vlada njegov drugi sin Henry I.⁷ Henry I. donio je 1100. godine "*Charter of Liberties*", koja je imala bitni utjecaj na nastanak *Magne Carte*, i na koju ćemo u nastavku posebno obratiti pozornost. Nakon njega, na englesko prijestolje došao je sin Osvajačeve kćeri Adele - *Stephen du Blois*⁸. U stoljećima koja su uslijedila, englesku krunu držala je dinastija *Plantagenet*, za čije je vladavine donesena i *Magna Carta*.

*Henry II. Plantagenet Anjou*⁹ ojačao je kraljevsku vlast – tako što je ograničio ovlasti Crkve i baruna te proveo sudsku reformu koja je potaknula razvitak common lawa. Dva važna dokumenta koje je donio Henry II., "...*Constitution of Clarendon 1164 i Assize of Clarendon imaju formu kraljeve odluke, ali koja je utemeljena na »pristanku svih prelata, plemića i starih ljudi kraljevstva«*".¹⁰ Još su se za njegova života sinovi okrenuli protiv njega, a naslijedio ga je *Richard I. Lavljeg Srca* (vl. 1189.-1199.)¹¹, koji je na povratku iz Trećeg križarskog rata (1189.-1192.) bio zarobljen pa su zato umjesto njega Engleskom upravljali njegov brat *John* i nadbiskup Canterburyja *Hubert Walter*.

Charter of Liberties Henryja I. 1100. g.¹²

Ova povelja poznata je i kao "*Coronation charter*"¹³, zato što ju je Henry donio kako bi ga Crkva i plemstvo prihvatilo kao kralja. Naime, najstariji sin *Vilima Osvajača*, *Robert*, također je bio pretendent na englesko prijestolje, pa je čak i uz podršku nekolicine baruna napao Englesku, ali ga je Henry odgovorio od krune ustupivši mu svoje posjede u Normandiji i veliku rentu.

Navest ćemo tri osnovna razloga njezine iznimne važnosti za englesku povijest i englesko pravo.

Prije svega, valja napomenuti da se njome Henry "vezao za pravo", tj. nastupilo je stanje "vladavine prava". "*Povelja je bila priznanje da će kralj poštivati pravo (koje je, dakako, bilo često različito shvaćano), odnosno da plemstvo svoje posjede ne drži samo temeljem kraljeve dobre volje*"¹⁴.

Drugi razlog važnosti koju pridajemo *Charter of Liberties* jest to da je poslužila kao inspiracija i obrazac na temelju kojeg je napravljena još veća i važnija povelja 115 godina kasnije – *Magna Carta*. Njihova se međusobna povezanost očituje i u stilskoj sličnosti, a čak i u sadržaju, na što ćemo posebno obratiti pozornost.

⁷ Henry I. (vl.1100.-1135.)- mlađi sin Vilima Osvajača, na neki je način platio svoj izbor za kralja – ustupcima plemstvu i Crkvi, koje je izdao u svojoj *Charter of Liberties*. Svoj položaj u Engleskoj je dodatno učvrstio ženidbom s Matildom, koja je bila iz roda anglosaksonskih kraljeva.

⁸ Stephen du Blois (vl.1135.-1154.) – unuk Vilima Osvajača, njegova vladavina označena je sukobima s Matildom, kćerkom Henryja I. (dakle, unukom Vilima Osvajača), koja je htjela na prijestolje dovesti svog sina Henryja, što je i uspjela nakon Stephenove smrti.

⁹ *Henry II. Plantagenet* (vl.1154.-1189.) – sin *Matilde* i *Geoffreya Plantageneta*, od kojeg je naslijedio skoro cijelu zapadnu Francusku, a ženidbom s *Eleonorom d'Aquitaine* dobio je i Akvitaniju. Henry je 1164. g. donio "*Constitutions of Clarendon*" - uredbe kojima je ograničio sudbenu vlast Crkve, što je bio povod sukobu i ubojstvu T. Becketa, kanterberijskog nadbiskupa. Uz to je 1166. g. donio "*Assize of Clarendon*" - uredbe kojima je ograničio i feudalnu sudbenost. Henry je 1181. g. donio i "*Assize of Arms*", u kojem je naredio da se svi slobodni ljudi moraju naoružati proporcionalno svom imetku.

¹⁰ Kurtović Š., *Magna Carta* i njezina ustavno-pravna analiza, Studije i članci iz Opće povijesti prava i države 2, Zagreb, 2002., str. 25. Ova su dva dokumenta uz *Charter of Liberties* Henryja I. iz 1100. "...u osnovi jedini akti šireg i »svčanijeg« normativnog karaktera koji prethode Povelji iz 1215." (*Ibidem*)

¹¹ *Richard the Lion-Heart* (hrv. Rikard Lavljeg Srca) – za vrijeme svoje desetogodišnje vladavine u Engleskoj je proveo svega 6-7 mjeseci. Više riječi o njemu u poglavlju „Engleska u vrijeme donošenja *Magne Carte*“.

¹² "*Charter of Liberties*" (eng.) - lat. *Carta Libertatum*, hrv. Povelja o slobodama

¹³ hrv. Krunidbena povelja

¹⁴ Kurtović Š., *Hrestomatija...*, op.cit., str. 262.

I na kraju, možda i najvažniji razlog, jest činjenica da Henryjevu *Charter of Liberties* engleska ustavnopravna znanost danas smatra prvim pisanim ustavnopravnim aktom Engleske¹⁵.

Charter of Liberties napisana je na latinskom jeziku¹⁶. Povelja počinje riječima "Henry, kralj Engleza"¹⁷, gdje kralj pozdravlja svoje podanike¹⁸, a dalje je podijeljena u 12 članaka¹⁹ te se na kraju navode svjedoci²⁰. U prvom se članku spominje "milošću Božjom"²¹ te "...da je sveta Božja crkva slobodna..."²². Čl.2 počinje riječima: "Ako umre neki od mojih baruna, grofova ili netko drugi tko od mene drži..."²³, dakle, bavi se pitanjem nasljeđivanja zemlje – navodi da se može "...steći uz pravednu i zakonitu nasljednu pristojbu..."²⁴ (eng. *relief*). Članci 3. i 4. također se bave nasljeđivanjem te bračnim pitanjima, npr.: "...ako je, po smrti njezina muža ostala supruga ... ona će imati svoj miraz i pravo udaje, a ja je neću udati osim u skladu s njezinom voljom."²⁵ Sljedeći članci nisu od neke posebno velike važnosti za početke engleske ustavnosti izuzevši čl. 12.: "Nalažem strogi mir u cijelom mom kraljevstvu i zapovijedam da ga se od sada obdržava."²⁶. Glavne odrednice ostalih članaka ove Povelje: zabrana zajedničkih vrhovničkih ovlaštenja koja nisu stečena za Edwarda (čl.5.); oprost svih dugova prema Williamu II. (čl.6.); određivanje mogućnosti oporučnog nasljeđivanja novca (u protivnom će se novac podijeliti po nahodaženju nekoga od najbližih i čestitih, čl.7.)²⁷; zločini baruna tretiraju se kao što su se tretirali prije 1066. g. (čl. 8.); oprost svih ubojstava prije Henryja, a za nova će se suditi prema Edwardovim zakonima (čl. 9.); kralj zadržava očeve šume (čl. 10.); vitezovi u vojnoj službi oslobađaju se plaćanja i obrađivanja zemlje (čl. 11.); uspostavljaju se Edwardovi zakoni s izmjenama Williama I. (čl. 13.) i određuju se kazne za krađe izvršene nakon smrti Williama II. (čl. 14.).

2. Engleska u vrijeme donošenja *Magne Carte*

Nakon smrti Richarda Lavljeg Srca 1199. godine, englesku krunu preuzeo je njegov brat **John Lackland** (vl. 1199.-1216.). S obzirom na to da je upravo Johnova vladavina bila povod sastavljanju *Magne Carte* te da je upravo on bio taj koji ju je svojim pečatom osnažio²⁸, ističemo njegovu važnost u počecima engleske ustavnosti pa ćemo prvo obra-

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Kao i *Magna Carta* i kao što su i svi dokumenti zemalja srednjovjekovne Europe redovito bili pisani na latinskom jeziku.

¹⁷ Kao i u *Magni Carti John "kralj Engleske"* (vidi Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I.knjiga, op.cit., str. 263. i 287)

¹⁸ Isto čini i John u uvodnom dijelu *Magne Carte* (*Ibidem*).

¹⁹ U izvornom dokumentu je cjelovit tekst, ali su teoretičari ovu podjelu izvršili radi lakše analize i interpretacije, kao što su i *Magnu Cartu* podijelili na 63 članka.

²⁰ U *Magni Carti* svjedoci se navode u uvodnom dijelu (vidi Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I.knjiga, op.cit., str. 264. i 287.).

²¹ *Magna Carta* u uvodu sadrži "po milosti Božjoj" (vidi Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I.knjiga, op.cit., str. 263. i 287.).

²² Također u *Magni Carti* u čl.1. : "...da Engleska crkva bude vječno slobodna..." (*Ibidem*)

²³ Sličan početak čl. 2. *Magne Carte* : "Ako umre grof, barun ili netko drugi tko neposredno od Krune drži zemlju..." (vidi Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I.knjiga, op.cit., str. 263. i 289.)

²⁴ *Magna Carta* također u čl. 2. navodi "nasljednik će svoje nasljedstvo steći kad plati nasljednu pristojbu prema starom omjeru" (*Ibidem*)

²⁵ Slično u *Magni Carti* čl. 3.-8., a slijedi navedeni primjer u čl. 7. i 8.: "U času muževljeve smrti, njegova udovica može odmah i nesmetano uzeti svoj miraz i ... dotle dok želi ostati neudana, neće biti prisiljena na udaju..." (*Ibidem*)

²⁶ Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I. knjiga, op. cit., str. 264. Jedna od osnovnih odrednica *Magne Carte* je uspostava mira, pa zbog toga važnost uspostave i očuvanja mira ističe u više navrata (usp. čl. 49., čl. 51., čl. 52., čl. 55., čl. 58. i čl. 61.-63. *Magne Carte*)

²⁷ Usp. čl. 27. *Magne Carte*

²⁸ Doduše, to je bilo protiv Johnove stvarne volje i interesa. Uostalom, *Magna Carta* iz 1215. g. bila je na snazi svega dva mjeseca – točnije devet tjedana (15. VI. 1215. – 24. VIII. 1215.).

titi pozornost na njegov život kako bismo u povijesnom tijeku razumjeli i pobliže objasnili razloge za donošenje *Magne Carte*.

John je bio najmlađi sin *Henryja II.* i *Eleonore d'Aquitaine*. Kako je Henry već unaprijed odredio svakom sinu pripadajuće nasljedstvo, Johnovo je rođenje otvorilo pitanje njegova nasljedstva, zbog čega je prozvan *Lackland* (franc. *Jean Sans Terre*, hrv. Ivan Bez Zemlje). Henry ga je očigledno favorizirao među sinovima te mu je učinio brojne ustupke i uspio omogućiti nasljeđe, a svakako je najznačajnija titula *Lord of Ireland*²⁹. Međutim, John se, zbog nejasnih razloga, 1189. godine pridružio pobuni protiv oca koju je vodio njegov brat Richard³⁰. Ponovno je pokazao svoje licemjerje pokušavši preuzeti englesku krunu za vrijeme Richardove odsutnosti zbog zatočeništva³¹ (1192.-1194.), potraživši pritom pomoć od francuskog kralja Filipa II. Augusta³². Otkupnina za Richarda iznosila je nevjerojatnih 150.000 maraka³³, a krunski vazali bili su dužni pribaviti taj novac³⁴. Međutim, John je preuzeo nadležnost sakupljanja novca, koristeći ga i u druge svrhe, ali je veći dio otkupnine ipak isplaćen te je Richard bio oslobođen. U međuvremenu je Filip II. napao i osvojio veliki dio Normandije, zbog čega se oslobođeni Richard, nakon kratkog posjeta Engleskoj³⁵, zaputio u Normandiju i rat protiv Filipa II. u kojem je proveo svojih posljednjih pet godina života. Richard je u početku za nasljednika odredio svog nećaka, vojvodu Bretagne Arthura, koji je, međutim, dospio u ruke Filipa II. To je navelo Richarda da promijeni odluku te je izabrao svog brata Johna za nasljednika kruna, oprostivši mu urotu.

Tako je 1199. godine John Lackland postao kraljem Engleske. Međutim, Richardov nećak Arthur također je pretendirao na englesku krunu³⁶, a pritom je iza njega stajao "vječiti" neprijatelj engleskih kraljeva, *Filip II. August*³⁷, te nekolicina baruna. Sakupivši vojsku 1202. g., krenuli su u osvajanje engleske kruna za Arthura, pri čemu su Johnu uspjeli oduzeti Normandiju, ali je zatim Arthur bio zarobljen i ubijen. Filip II. nastavio je osvajati Johnove posjede na kontinentu i do 1204. ih je John bio prisiljen skoro sve preda-

²⁹ Ovu titulu nalazimo i na početku *Magne Carte* (hrv. Gospodar Irske)

³⁰ Možda ti razlozi, ipak, i nisu tako nejasni s obzirom na to da je, kad je Richard postao kralj, John odjednom postao grof *Mortaina*, i potvrđen je kao *Lord of Ireland* te je dobio još zemlje i prihode u vrijednosti od 6.000 funti godišnje. Očito ga je Richard pridobio obećavši mu ove vrijedne "darove" (v. *The New Encyclopædia Britannica*, Volume 6, London, 1998., str. 570.).

Možemo reći da je ovdje John vrlo lako promijenio stavove i pozicije, kao što je to učinio i godine 1213. (*Ustupanje Engleske papi*) nasuprot 1215. (*Magna Carta*). Izgleda da je 1189. godine razlog bio novac (imetak), dok je 35 godina kasnije zbog pobune ipak bila u pitanju njegova kruna.

³¹ Na povratku iz Trećeg križarskog rata zarobio ga je austrijski vojvoda Leopold Babenberg (koji je bio u sukobu s Richardom zbog jedne uvrede) te ga predao caru Svetog Rimskog Carstva njemačkog naroda Henrichu VI. Francuski kralj Filip II. August surađivao je s Henrikom VI., a čak ga je pokušao i podmititi da bi Richard bio što duže u zarobljeništvu.

³² Naime, Richardova majka Eleonora d'Aquitaine bila je udata za francuskog kralja *Louisa VII. Capeta*, ali se zatim preudala za budućeg engleskog kralja *Henryja II. I Louis VII.* također je našao novu suprugu – *Adelu d'Champagne*. Međutim, Louis nije bio zadovoljan što je Eleonorinom preudajom i Akvitanija prešla u ruke engleske kruna i upravo to je bio uzrok ratovima protiv Engleske, koje je nastavio njegov sin (s Adelom), *Filip II. August*.

³³ v. Barlow F., *The Feudal Kingdom of England*, Longman, London / New York, 1995., str. 359.

³⁴ eng. „feudal aids“ – novčane pripomoći koje sizeren može u stanovitim prilikama zahtijevati od svojih vazala. Potvrdu ove dužnosti vazala nalazimo u čl. 12. *Magne Carte* iz 1215.

³⁵ Tada se ponovo okrunio engleskom krunom kako bi dokazao svoju vlast (premda *de iure* nije ni prestao biti kraljem Engleske) te je za upravitelja državnih poslova odredio nadbiskupa Canterburija Huberta Waltera.

³⁶ Načelo reprezentacije u nasljeđivanju kruna nije bilo potpuno utvrđeno. Također, u to vrijeme još nitko nije "...samo nasljedno načelo (koje će u 17. st. »izmisliti« Stuardovci) smatrao jedinom osnovom legaliteta vladarske vlasti" (Kurtović Š., *Opća povijest...*, II.knjiga, op.cit., str. 8), pa je zbog toga pretendentima za engleskom bila važna podrška baruna, ali i vojna sila.

³⁷ Naime, Filip II. je, kao što je već rečeno, stupivši na francusko prijestolje, nastavio očevo rat protiv Henryja II. (tada je podržao pobunu Henryjevih sinova), zatim je pomagao Johnovoj uroti u Richardovoj odsutnosti, da bi se na kraju, podržavajući Arthura, sukobio i sa samim Johnom. Zapravo, Filip II. želio je u Engleskoj postaviti kralja kojim će moći upravljati i koji će mu predati Normandiju, Anjou i Akvitaniju. Taj pokušaj bio je bezuspješan kod Richarda i Johna, a Arthur nije imao prilike ni postati kraljem Engleske. U nastavku ćemo vidjeti da je Filipovu želju ostvario njegov sin Louis.

ti. Zbog toga je John počeo s financijskom eksploatacijom svojih podanika kako bi vratio izgubljene posjede u Francuskoj.

Smrću Huberta Waltera 1205. godine, postavilo se pitanje tko će biti novi nadbiskup Canterburyja. Papa je predložio *Stephena Langtona*³⁸, koji je zatim bio i izabran za tu funkciju, ali John ga nije htio prihvatiti pozivajući se na svoje pravo na sudjelovanje u odlučivanju o izboru visokih crkvenih dužnosnika u Engleskoj³⁹. Međutim, "*John had the bad luck to be a contemporary of Pope Innocent III, however, one of the most ambitious and aggressive of the lawyer-popes who occupied the papal throne in the high Middle Ages.*"⁴⁰. Inocent III.⁴¹ istaknuo je da za izbor nadbiskupa Canterburyja nije potreban pristanak engleskog kralja jer Papa ima *plenitudo potestatis*⁴² nad nadbiskupijom Canterburyja⁴³. Kako John nipošto nije htio prihvatiti Langtona, papa je 1208. g. "bacio" interdikt⁴⁴ na Englesku, "...*permitting no ecclesiastical office save the baptism of infancy and the confession of the dying.*"⁴⁵. Međutim, John je našao način da Papi uzvratit udarac – konfiskacijom crkvenih imanja. Zatim je Langton "...*posegnuo za efikasnijim sredstvom od interdikta: kraljevi vazali više nisu vezani za kralja jer je on pogazio svoju vjernost »kralju kraljeva«. Baroni su slijedili poziv jer je on znao i kraj novčanih obveza prema kralju*"⁴⁶ - to je bio uzrok unutarnje krize koja je zadesila Johnovu vladavinu. Zbog toga je Inocent III. 1209. godine ekskomunicirao Johna te počeo pregovarati s Filipom II. Augustom o invaziji Engleske, što je francuski kralj ionako već dugo planirao.

John se, zbog svoje nemogućnosti da vrati posjede u Francuskoj te zbog unutarnjih sukoba s barunima, krajem 1212. g. ipak odlučuje za pomirbu sa Crkvom i pristaje na Inocentove uvjete. Te je uvjete javno prihvatio poveljom "**Ustupanje Engleske Papi 1213. g.**"⁴⁷, kojom je priznao Papu kao sizerena nad Engleskom i Irskom⁴⁸. "*This unexpected move by John worked like a charm. Innocent was absolutely delighted*"⁴⁹. Papa je i imao zbog čega biti oduševljen - John se ovim aktom obvezao plaćati Rimskoj crkvi danak od 1000 maraka (700 za Englesku i 300 za Irsku). Početne riječi ove Povelje iz 1213. g.

³⁸ *Stephen Langton* obrazovao se u Parizu, gdje je i djelovao 25 godina. Papa Inocent III. ga je 1206. izabrao za kardinala, da bi sljedeće godine bio izabran za nadbiskupa Canterburyja. Njegovo ime je prvo ispisano među svjedocima *Magne Carte*. Naime, on je u početku podržavao barune u ostvarivanju njihovih prava, ali se kasnije povukao radi zaštite crkvenih interesa te je zbog toga njegovo sudioništvo u stvaranju *Magne Carte* ipak isključivo vezano za dijelove u kojima se potvrđuju crkvene slobode.

³⁹ Ovo kraljevo pravo na koje se pozivao John je bilo više dio običaja. Uz to, John je želio da nadbiskup Canterburyja postane osoba od povjerenja - *John de Grey*, kojeg je i englesko svećenstvo izabralo u kraljevu prisustvu.

⁴⁰ "*John je imao tu nesreću što je bio suvremenik pape Inocenta III., ipak, jednog od najambicioznijih i najnasrtljivijih među papama-pravicima koji su zauzimali papsko prijestolje u razvijenom srednjem vijeku.*" (Turner R.V., King John, Longman, London / New York, 1994., str. 147)

⁴¹ Inocent III (papa 1198.-1216.) – težio je svim silama da ostvari papinstvo kao najvišu vlast, organizirao je četvrti križarski rat (1202.-1204.), predsjedao je Četvrtim lateranskim koncilom.

⁴² lat. *plenitudo potestatis* – potpuna nadležnost, nadležnost bez ograničenja

⁴³ v. Turner R.V. op.cit. str. 158.

⁴⁴ Interdikt je u kanonskom pravu vrsta kazne kojom se nekome zabranjuje javno bogoslužje. U srednjem vijeku interdikt je bio papino moćno oružje u borbi protiv svjetovne vlasti. Ovaj interdikt nije prvi koji je Inocent III. izdao, prethodili su mu, primjerice, interdikti na Francusku 1199. g. i na Normandiju 1203. g., u kojima je Papa također zahtijevao određene uvjete. Možemo reći da su ovi interdikti bili, na neki način, ništa drugo nego oblici papinih ucjena.

⁴⁵ "...*zabranjujući crkvenu službu osim kod krštenja djece te ispovijedi umirućih.*" (Warren W.L., King John, Yale University Press, New Haven / London, 1997., str. 164)

⁴⁶ Kurtović Š., Magna Carta..., Studije..., op.cit. str. 19.

⁴⁷ Ova povelja inače nije imala posebni naziv. Ovaj smo preuzeli iz Kurtović Š., Hrestomatija..., I. knjiga, op. cit., str. 214., premda možda i nije sasvim pogodan jer izostavlja Irsku, koja se ovim aktom također ustupa Papi. Dakle, možda bi bio nešto pogodniji i precizniji naziv "Ustupanje Engleske i Irske papi 1213. g.", međutim, iz čisto praktičnih razloga čemo ju u nastavku teksta nazivati "Povelja iz 1213. g."

⁴⁸ Valja napomenuti da Engleska nije niti prva, niti zadnja država koja se proglasila papinim vazalom, isto su učinile: Sicilija, Poljska, Švedska, Danska, Portugal, Aragon i dr. (vidi Warren W.L., op.cit., str.209.)

⁴⁹ "*Ovaj neočekivani Johnov potez je tekao po planu. Inocent je bio potpuno oduševljen.*" (Warren W.L., op.cit., str. 209.)

su *ad litteram* jednake početnim riječima *Magne Carte*: "John, po milosti Božjoj, kralj Engleske, gospodar Irske, vojvoda Normandije i Akvitanije, grof Anjoua..."⁵⁰, upućujući pozdrav. Zatim ova Povelja navodi Johnovu ispriku Rimskoj crkvi te se John obvezuje na vazalsku poslušnost Papi i navedeni danak, a tako obvezuje i svoje nasljednike. U nastavku Povelje navodi se i Johnova formalna prisega vjernosti "...Bogu i Sv. Petru i Rimskoj crkvi i ... papi Inocentu i njegovim sljednicima..."⁵¹, a na kraju se navode svjedoci i datum donošenja. Zanimljiva je činjenica da su među prisutnima na potpisivanju ove Povelje iz 1213., devetorica prisustvovala i dvije godine kasnije na Runnymedeu kad se potpisivala *Magna Carta*⁵².

Međutim, papinim "ucjenama" kao da nije bilo kraja – nakon što je spomenutom poveljom bio utvrđen godišnji danak Crkvi od 1000 maraka, Papa je povlačenje Interdikta iz 1208. g. uvjetovao još i jednom paušalnom sumom od 100.000 maraka⁵³ - za gubitke koje je Crkva navodno pretrpjela za vrijeme sukoba s Johnom. Tek nakon što je i na to pristao, John je svečanim obredom⁵⁴ bio oslobođen ekskomunikacije pri čemu je morao prisegnuti "...that he would love and defend the Church, revive the good laws of his ancestors, especially those of Edward the Confessor, and abolish bad laws, judge all men in accordance with the just judgments of his court, and render his rights to every man"⁵⁵. Ovdje nailazimo i na potvrdu onoga što će kasnije biti sadržano i ponovno potvrđeno u znamenitom čl. 39 *Magne Carte* iz 1215. g.

Silni novac koji je trebao biti isplaćen Crkvi i potreba za sredstvima za ratovanje u Francuskoj, naveli su Johna da još poveća poreze koje su ionako bili već jako visoki – posebno pristojba za nasljedstvo (eng. relief)⁵⁶. Uz to, ratovi na koje se uvelike trošio novac nisu bili uspješni – u pokušaju da vrati svoje posjede u Francuskoj, čak i uz pomoć saveznika⁵⁷, Johna je porazio Filip II. August u bitci kod Bouvinesa 1214. g. Sve ove činjenice navele su barune na to da potraže neki način da ograniče Johnovu tiraniju. Tako su se baruni nekoliko puta sastali u kolovozu 1213. g. te raspravljali o *Charter of Liberties* Henrya I.⁵⁸. Te su rasprave rezultirale zapisivanjem pojedinih prava koje su baruni zahtijevali i taj dokument, koji je više sličio na nečije bilješke, danas je poznat kao "**Unknown Charter of Liberties**"⁵⁹. Glavni razlozi zbog kojih ovo zapravo i nije povelja (kao pravni akt), nego skup bilježaka, sastoje se u njezinoj neformalnosti⁶⁰, kao i u tome da nije imala nikakvu

⁵⁰ usp. Kurtović Š., Hrestomatija..., I.knjiga, op.cit., str. 284 i 287.; John navodi Normandiju, Akvitaniju i Anjou kao svoje, premda ih je stvarno izgubio još 1204. g., a ni do *Magne Carte* ih nije uspio vratiti.

⁵¹ Kurtović Š., Hrestomatija..., I.knjiga, op.cit., str.285.

⁵² Među tom devetoricom su se našli: naravno, sam kralj John; papski nuncij Pandulph; Henry, nadbiskup Dublina; William, grof od Salisburja; William Marshal, grof od Pembrokea; William, grof od Warrena; William, grof od Arundela; Peter Fitz Herbert; Warin Fitz Gerald

⁵³ Isplata ove sume je ipak raspodijeljena na rate (isp. Warren W.L., op.cit., 210).

⁵⁴ Ovaj obred se zbio 20. 7. 1213. u Winchester cathedral (*Ibidem*, str. 213).

⁵⁵ "...da će voljeti i braniti Crkvu, oživjeti dobre zakone svojih predaka, posebno one Eduarda Ispovjednika, i ukinuti loše zakone, suditi svim ljudima u skladu s pravednim presudama njegovog suda, i svakome dati prava koja mu pripadaju." (Warren W.L., op.cit., 213).

⁵⁶ "Nicholas de Stuteville, for example, was charged 10,000 marks (about £ 6,666) to inherit his brother's lands in 1205." ("Na primjer, Nicholas de Stuteville je morao platiti 10.000 maraka (oko 6.666 funti) kako bi naslijedio bratovu zemlju 1205. g." - The New Encyclopædia Britannica, Volume 29, London, 1998., str.35). Ovaj slučaj se spominje i u W.L.Warren, op.cit., str.229.

⁵⁷ Među kojima je bio najznačajniji njegov nećak Otto IV., car Svetog Rimskog Carstva njemačkog naroda.

⁵⁸ O ovim raspravama baruna vidi Turner R.V., op.cit., str. 230.-231.

⁵⁹ hrv. "Nepoznata Povelja sloboda". Ovaj dokument je ostao neprimijećen sve do 1863. g., kada je u francuskoj kraljevskoj arhivi pronađena njegova kopija, a otuda i pridjev "unknown" u njenom nazivu. Teško je odrediti i vrijeme kad je ova povelja stvorena: po nekima u zimi 1213./1214 (Warren W.L., op.cit., str. 217); drugi govore o jeseni 1214., ali i to da je moguće i početkom 1215. (Turner R.V., op.cit., str. 231.), dok neki ograničavaju mogućnost njezinog nastanka na razdoblje između siječnja i lipnja 1215. (Barlow F., op.cit., str. 418.).

⁶⁰ Naime, Povelja počinje u 3. licu, a već od druge rečenice (članka) do kraja je napisana u prvom licu.

pravnu snagu⁶¹. U prvom se članku navodi da kralj priznaje da ne smije oduzeti nikome pravo na pravedno suđenje - to je kralj već priznao u ranije spomenutoj prisezi⁶². Ostali članci navode ono što baruni zapravo traže od kralja: određivanje pravedne pristojbe za nasljedstvo (čl.2.)⁶³; određivanje skrbnika maloljetnim nasljednicima (čl.3.)⁶⁴; utvrđivanje prava žene kao nasljednika (čl.5.)⁶⁵; određivanje mogućnosti oporučnog nasljeđivanja novca, u protivnom se novac dijeli po nahodaženju nekoga od najbližih (čl.6.)⁶⁶; da nitko u kraljevoj službi ne mora služiti izvan Engleske osim u Normandiji i Bretagni (čl.7.); da scutage⁶⁷ iznosi jednu marku srebra i može se povećati samo u savjetu s barunima (čl.8.)⁶⁸; da sve šume koje su proglasili Henry II., Richard i John to prestanu biti (čl.9.)⁶⁹, a da vitezovi koji su imali svoje gajeve u bivšim šumama njih imaju i dalje što se tiče njihovih prebivališta i čistina (čl.10.); da, ako netko umre dugujući Židovu, taj dug ne stekne kamate dok je nasljednik maloljetan (čl.11)⁷⁰; da nitko ne izgubi život ili dio tijela zbog povrede šuma (čl.12.).

Upravo je *Unknown Charter of Liberties* jedan od temelja znamenitih "**Articles of the Barons**" ("Baronski članci"), koji su neposredno prethodili *Magni Carta* 1215. g. Naime, nemiri i sukobi u Engleskoj uzrokovani kraljevom samovoljom kulminirali su 5. svibnja 1215. g., kada su se baruni odrekli vazalske vjernosti. Postupak baruna bio je i u skladu s njihovim pravom, koje se naziva *diffidatio*⁷¹, a to je pravo "...*kraljevih vazala da otkazu poslušnost*..."⁷². John je, shvativši da bi lako mogao ostati bez krune, već 9. svibnja zatražio primirje od svojih baruna⁷³. Međutim, John se nije pridržavao primirja te je, zbog nedostatka novca, dao konfiscirati posjede ustanika te rasprodati njihove pokretnine, što je navelo ustanike na okupaciju Londona 17. svibnja⁷⁴. John je 27. svibnja bio prisiljen na primirje (rekli bismo i kapitulaciju), ali su baruni ovaj put proširili listu svojih uvjeta, sastavljenih u cjelovitom dokumentu *Articles of the Barons*. Taj dokument je John 10. lipnja potpisao i to je zapravo bio preliminarni sporazum u odnosu na *Magnu Cartu*, koja je potpisana pet dana kasnije. "*Prema kronikama, John je kad su mu baroni predali svoje Baronske članke viknuo: »Et quare cum istis iniquis exationibus barones non pastulant*

⁶¹ "...the 'Unknown Charter' remained merely a dead draft, and no chronicler bothered to mention it or record it." ("...'Nepoznata Povelja' je ostala samo mrtva skica, i nijedan ju kroničar nije ni spominjao ni zabilježio." – Warren W.L., op.cit., str 217.)

⁶² U Johnovoj prisezi kojom se oslobodio ekskomunikacije - za nju smo naveli da sadržava prethodnicu čl.39. *Magne Carte*.

⁶³ usp. čl.2. Charter of Liberties Henryja I. i čl. 2. *Magne Carte*

⁶⁴ usp. čl. 3.-5. *Magne Carte*

⁶⁵ usp. čl. 3. i 4. Charter of Liberties Henryja I. te čl. 7. i 8. *Magne Carte*

⁶⁶ Isto kao i u čl. 7. Charter of Liberties Henryja I., usp. čl. 27. *Magne Carte*

⁶⁷ Scutage je novčana suma koju plaća vazal umjesto svoje osobne vojne službe.

⁶⁸ usp. čl. 12. i 14. *Magne Carte*

⁶⁹ usp. čl. 47. *Magne Carte*

⁷⁰ usp. čl. 10. *Magne Carte*

⁷¹ Više o ovom subjektivnom pravu baruna, koje se temeljilo na feudalnom običajnom pravu, vidi u Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 19.-21.

⁷² *Ibidem.*, str. 19. Valja napomenuti da *diffidatio* u pravilu nije bilo nešto što su vazali mogli koristiti kad im se prohtjelo, nego je ipak prešutno bilo uvjetovano kraljevim nepridržavanjem običaja. Ne treba ni spominjati čega se sve John nije pridržavao za svoje vladavine.

S druge strane, i kralj je imao pravo raskinuti feudalno-vazalni odnos u slučaju da vazal nije ispunjavao svoje dužnosti koje je su bile navedene u vazalskoj zakletvi. Rezultat raskidanja vazalskog odnosa, bilo od strane kralja ili na temelju *diffidatio*, redovito je bio u znaku sukoba pa tako i u ovom slučaju, prema "...*diffidatio ne samo time što je legalno sredstvo običajnog prava, koje je nametnuto pa i priznato od države, nego ne uključuje pravo na pobunu i zato što je otkazivanje vazalskog odnosa isto što i otkazivanje svakog individualnog odnosa a ne revolucija kao negacija postojećeg sistema...*" (*Ibidem*, str.21.)

⁷³ Ovim je primirjem John obećao ustanicima neka prava te neki povjesničari navode da su ta prava sadržana u *Unknown Charter of Liberties* i da ona zapravo i datira iz tog vremena (Barlow F., op. cit., str. 417/418.)

⁷⁴ *Ibidem*

regum«⁷⁵ i rekao da nikada neće pristati na zahtjeve koji bi njega učinili robom.⁷⁶ "Most of its clauses appear in Magna Carta with hardly any change, and it provided the basis for final discussions on a few disputed points and for formal drafting of the Charter." ⁷⁷. Čl. 14 *Magne Carte* ne nalazi se u Baronskim člancima - izgleda da je sadržaj tog članka zapravo dodatak čl. 12., tj. daje institucionalnu određenost apstraktnosti izraza "opći pristanak"⁷⁸ – u obliku tijela *Commune consilium*.

Magna Carta potpisana je "na livadi zvanoj Runnymede, između Windsora i Stainesa, petnaestoga dana mjeseca lipnja..."⁷⁹. Komentar i analizu sadržaja *Magne Carte* iznijet ćemo nešto kasnije, a sada ćemo obratiti pozornost na događaje koji su uslijedili njezinim potpisivanjem.

Naime, pravna snaga *Magne Carte* trajala je svega oko dva mjeseca⁸⁰. Činjenica je da je to ipak bio samo kratkoročni "...*compromise accepted grudgingly by a king of autocratic temper and a group of embittered, bellicose barons.*" ⁸¹. Bilo je dogovoreno da se kralj ponovno sastane s barunima 20. kolovoza, međutim, John se nije pojavio⁸². To je bio znak barunima da je cijela priča oko *Magne Carte* bila samo još jedno kraljevo prazno obećanje te povod novim sukobima i građanskom ratu. S druge strane, papa Inocent III. je, u skladu sa svojim težnjama za uspostavljanjem pontifikalne supremacije⁸³, donošenjem *Magne Carte* prestao podržavati barune, zato što ona negira hijerarhiju na čijem vrhu Papa vidi sebe. Zbog toga je Inocent 24. 8. 1215. donio Bulu "**Etsi carissimus**" - datum donošenja ove Bule možemo uzeti i kao datum prestanka pravne snage *Magne Carte*. U ovoj je Buli papa osudio *Magnu Cartu*: "...*taj »sramotni, ilegalni, i nepravedni dokument« koji je djelo »neprijatelja ljudske rase koji su protiv njega« (tj. kralja) »potakli barone engleske«*" ⁸⁴. Također, Papa je oslobodio kralja od njegovih obećanja, navedenih u *Magni Carti*, te se zapravo deklarirao kao Johnov saveznik u predstojećem građanskom ratu. Baruni, ogorčeni prema kralju i napušteni od Pape, u rujnu i listopadu pozivaju francuskog princa Louisa⁸⁵ da napadne Englesku. Naime, "...*baroni su osporili Johnu pravo na englesku krunu (pod formalno-pravnim izgovorom Johnove urote protiv brata mu, kralja Richarda)*..."⁸⁶ te se odrekli vazalske zakletve prema Johnu (*diffidatio*), a krunu i vazalsku poslušnost ponudili Louisu, koji, uz to, dodatno osporava Johnovu krunu, koju je osigurao ubojstvom svog nećaka Arthura. Inače, Louis je svoje pravo na englesku krunu izvodio i iz svog braka s *Blanche de Castille* - unukom Henryja II. (dakle, Johnovom nećakinjom).

Već sada smo se dotakli jednog vrlo intrigantnog i spornog pitanja u engleskoj povijesti: Je li francuski princ Louis bio okrunjen za kralja Engleske? Naime, koliko nam je poznato, engleski povjesničari kao da su izbjegavali ovo pitanje navodeći, kao što

⁷⁵ Ove riječi bi doslovno značile: "A po čemu s tim pobiranjima baruni ne zahtijevaju kraljeva". Dakle, John se vjerojatno pita po čemu baruni traže toliko (pobiranja), a za kraljeva (pobiranja) ne zahtijevaju ništa tj. ostavljaju kraljeve bez čega (bez pobiranja).

⁷⁶ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 19.

⁷⁷ "Većina njihovih točaka pojavljuju se u *Magni Carti* gotovo bez ikakvih promjena, i oni su osigurali temelj za završne rasprave o nekolicini spornih pitanja te za formalan nacrt Povelje." (Turner R.V., op.cit., str.236)

⁷⁸ vidi Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 33 ; usp. čl. 12. i čl. 14. *Magne Carte*

⁷⁹ Kurtović Š., *Hrestomatija...*, I. knjiga, op.cit., str. 305.

⁸⁰ usp. Turner R.V., op. cit., str. 247. i Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 5.

⁸¹ "kompromis prihvaćen nerado od strane kralja autokratske naravi te grupe ogorčenih, ratno raspoloženih baruna." (Turner R. V., op. cit., str. 247)

⁸² vidi Barlow F., op. cit., str. 425. i Turner R.V., op. cit., str. 250.

⁸³ Pontifikalna supremacija označava vrhovništvo Pape, kako u duhovnom, tako i u svjetovnom pogledu, nad nekom državom – to znači uspostavljanje *imperium mundi* kojim upravlja Papa, *qui verus imperator est*, što doduše negira suverenost država (v. Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str.11.-13.).

⁸⁴ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 15.; i usp. Klarić D. - Gardaš M., *Magna Carta u ustavnopravnom kontekstu engleske povijesti*, Pravni vjesnik, Pravni fakultet u Osijeku, god. 19 (2003.), br. 3-4, str. 28.

⁸⁵ Louis je sin Filipa II. Augusta, kojeg je 1223. g. naslijedio kao Louis VIII.

⁸⁶ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str.17.

je rečeno, da su baruni Louisu ponudili englesku krunu, ne spominjući pritom niti da je došlo do krunidbe, niti da nije došlo – već prešutno, označavajući Johnovu vladavinu do njegove smrti 19. listopada 1216. (nakon čega vlada Henry III.), osporavaju mogućnost da je Louis bio okrunjen⁸⁷. Primjerice, W. L. Warren spominje "...Louis' rapid conquest of the southern counties..."⁸⁸, kao i to da "Two-thirds of the barons had gone over to Louis..."⁸⁹, a o krunidbi ni riječi⁹⁰. Doduše, pristalice teorije da je Louis bio okrunjen ne mogu se složiti – neki upućuju na svibanj 1216.⁹¹, dok drugi govore o datumu – 2. lipnju 1216.⁹², ali se zato slažu u činjenici da je okrunjen u Londonu. Građanski je rat u Engleskoj trajao i nakon Johnove smrti, a njegov sin "...Henry was nine years old when his father died. At that time London and much of eastern England were in the hands of rebel barons led by Prince Louis..."⁹³.

⁸⁷ Koliko nam je poznato, nijedan službeni popis engleskih kraljeva ne navode Louisa kao kralja Engleske. Međutim, to i nije toliko neobično koliko je neobična činjenica da engleski povjesničari uopće ne spominju postojanje druge strane suprotnog mišljenja, koja uzima Louisa kao jednog od engleskih kraljeva. Je li to propust engleskih povjesničara, ili to zapravo nije ništa drugo nego posljedica vječitog jaza između Engleza i Francuza.

⁸⁸ "...Louisova brza osvajanja južnih grofovija..." (Warren W.L., op.cit., str. 252.)

⁸⁹ "Dvije trećine baruna su pristali uz Louisa..." (Ibidem, str. 253.)

⁹⁰ Već iz ovih činjenica (da je Louis osvojio južne grofovije Engleske te da je imao podršku 2/3 baruna,) možemo reći da je John izgubio faktičnu vlast u Engleskoj. Zbog toga razdoblje od svibanja do listopada 1216. g. ne možemo pribrajati Johnovoj vladavini, već označiti razdobljem bezvlada i građanskog rata, ako ne i vladavinom francuskog princa Louisa – ukoliko je formalno došlo do krunidbe. Jer, u to doba, načelo nasljedstva nije bilo niti precizirano, niti je to bio jedini čimbenik u dobivanju krunice – čak je i važnija bila podrška vojske i baruna (kasnije parlamenta). Ako je Louis i bio okrunjen za engleskog kralja, on nije niti prvi, niti zadnji koji je, svrgnuvši drugog kralja, došao na englesko prijestolje. Tako je, primjerice, danski kralj Sveyn 1013. g. svrgnuo Ethelreda II. (oca Edwarda the Confessor-a), pri čemu je napravio invaziju na Englesku, ali je imao veliku podršku i u samoj Engleskoj. Vladao je samo godinu dana (zatim se Ethelred vratio), ali se danas, za razliku od Louisa, Sveyn priznaje kao jedan od engleskih kraljeva.

⁹¹ Pristaše ove teorije kao izvor navode tekst, čiji je autor Anselme de Sainte-Marie (znameniti francuski genealog iz 17. st.), koji glasi: "...& quelque temps a prés les anglois épris de la valeur, & laissez de la tyrannie insupportable de Jean Sans-Terre, l'appellerent pour éltre leur Roy, & le firent couronner dans Londres au mois de May de l'an 1216..." ("...i nešto kasnije nakon što su Englezi našli hrabrost, i oslobodili se nepodnošljive tiranije Johna Lacklanda, traže njihovog drugog kralja (Louisa), i krunu ga u Londonu u mjesecu svibnju 1216. godine..." - Anselme R. P., Histoire de la maison royale de France et des grands officiers de la Couronne, Paris, 1674., str. 84.)

⁹² Ovaj podatak nismo bili u mogućnosti potkrijepiti čvrstim izvorima u literaturi. Međutim, na više stranica na Internetu se spominje ovaj datum krunjenja Louisa engleskom krunom, stoga vjerujemo da i ova teorija ima temelje. Navedeni je datum možda i nešto realniji od krunjenja u svibnju, s obzirom na to da i engleski povjesničari uzimaju da tog datuma "...Louis entered the beleaguered city amid great rejoicing and recieved the homage of the rebels." ("...Louis je ušao u opkoljeni grad (London) usred velikog veselja i primio počast od pobunjenika." – Barlow F., op. cit., str. 429.) Navodimo dvije internet-stranice na kojima je zastupljena ova teorija:

a) "...on June 2nd the Barons and all London citizenry gathered and formally recognized the French Dauphin, Prince Louis, at St.Paul's in London as the King of England, crowned him, and gave him homage with great pomp and celebration." ("...2. lipnja su se baruni i cijelo londonsko građanstvo okupili i formalno prepoznali francuskog kraljevića, princa Louisa, u St.Paulu (katedrali) u Londonu kao kralja Engleske, okrunili ga, te odali mu počast uz veliku raskoš i slavlje." - www.infokey.com/hall/magna.htm)

b) "Er wurde von den mit Johann Unzufriedenen 1216 nach England gerufen und am 2. 6. 1216. in London zum König von England gekrönt." - "On (Louis) je bio pozvan, od onih koji su bili nezadovoljni Johnom, u Englesku 1216. g. te 2. 6. 1216. u Londonu bio je okrunjen za kralja Engleske." - www.mittelalter-genealogie.de/mittelalter/koenige/frankreich/ludwig_8_der_loewe_koenig_von_frankre_ich_+_1226.html

⁹³ "...Henry je imao devet godina kad mu je umro otac. U to vrijeme London i veliki dio istočne Engleske je bio u rukama pobunjenih baruna, vođenih princem Louisom..." (The New Encyclopædia Britannica, Volume 5, London, 1998., str. 837.). Spomenuli smo da je Louis osvojio južne grofovije, a ovdje se spominje i istočna Engleska – izgleda da je Louis, što je lako moguće, jedno vrijeme imao u svojim rukama polovicu Engleske.

3. Engleska nakon *Magne Carte*

U početku Henryjeve vladavine (1216.-1272.), Engleskom je umjesto malodobnog kralja kao "rector regis et regni"⁹⁴ upravljao *William Marshal*, grof od Pembrokea⁹⁵, do svoje smrti 1219. g. Za Williama Marshala Henry III. je ponovno izdao *Magnu Cartu* u studenom 1216. g., što je učinio i 1217. g. s dodatnim izmjenama. Od 1219. do 1232. g. funkciju Henryjevog regenta obnašao je *Hubert de Burgh*⁹⁶. Za njegova je upravljanja 1225. g., uz još neke izmjene, izdana definitivna verzija *Magne Carte*⁹⁷, koja će dugo biti greškom zamjenjivana s onom iz 1215. g. Zbog sukoba s barunima, Henry 1237. izdaje "Small Charter", kojom potvrđuje svoje prijašnje povelje⁹⁸. Međutim, u Engleskoj je buknuo pobuna (1258.-1265.) kojoj je cilj bila »borba za *Magnu Cartu*«⁹⁹. Godine 1265. je zbog pobune, predvođene *Simonom de Montfortom*, zarobljen sam kralj i sazvan je preinačeni *Magnum Concilium*, koji se smatra prvim parlamentom. Henryja je naslijedio njegov sin *Edward I.*¹⁰⁰. On je 1297. g. izdao povelju koja je nazvana *Inspeximus*, a kojom je potvrdio očevu povelju iz 1225. – time je "..."*Magna Carta po prvi put postala dio službene zbirke zakonskog prava (statute law) Engleske*"¹⁰¹. Zatim Engleskom vlada *Edward II.* i u to doba parlament stječe sve veće ovlasti, pokazujući se i kao ključan čimbenik u odlučivanju o tome tko će imati englesku krunu¹⁰². To je u Europi već doba Stogodišnjeg rata (1337.-1453.) i velike kuge 1348. g. Za vladavine *Richarda II.* (vl. 1377.-1399.) je u Engleskoj 1381. g. izbila pobuna seljaka. U razdoblju od 1399. do 1461. g., Englesku krunu drži kuća *Lancaster*¹⁰³, koja vlada po volji Parlamenta, "...zato će i to doba i dobiti naziv »doba parlamentarnog poretka«"¹⁰⁴. Tek što je završio Stogodišnji rat, Engleska se suočava s *Ratom dviju ruža*¹⁰⁵, za kojeg ipak uspijeva vladati dinastija *York*. Dvije ruže je pomirio *Henry VII.*¹⁰⁶, kojim je počela vladavina dinastije *Tudor*¹⁰⁷. "...*Under the Yorkists and Tudors, the Charter no longer had a central place in discussions about the character of English government*"¹⁰⁸.

Tek dolaskom *Stuarta* na vlast, *Magna Carta* oživljava u jednom, također, važnom dokumentu za englesku ustavnost: *Petition of Rights* iz 1628.god.¹⁰⁹. Ovaj akt pod III. navodi: "...'*The Great Charter of the Liberties of England, ' it is declared and enacted, that no freeman may be taken or imprisoned or be disseized of his freehold or liberties, or his free*

⁹⁴ "upravitelj kralja i kraljevstva" (vidi Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 2)

⁹⁵ *William Marshal* je bio svjedok *Johnovom Ustupanju Engleske papi* 1213., kao i *Magni Carti* 1215.god.

⁹⁶ *Hubert de Burgh* je također jedan od svjedoka *Magne Carte* iz 1215. g.

⁹⁷ "Povelje iz 1225. godine vrlo su slične poveljama iz 1217. od kojih je jedna Povelja o slobodama, a druga *Carta de Foresta*." (Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 2.)

⁹⁸ vidi *Jones J.A.P., King John and Magna Carta*, Longman, Harlow, 1983., str.110 ; i Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., str. 2.)

⁹⁹ Kurtović Š., *Opća povijest prava i države*, Stari vijek, Zagreb, 1994., str.183.

¹⁰⁰ *Edward I.* (vl. 1272.-1307) – nazivan "engleski Justinijan", donio je temeljne statute engleskog prava na nekretninama : *De donis Conditionalibus* 1285. i *Quia Emptores* 1290.; uveo je godišnjake (*Year Book*) s prijepisima sudskih rasprava; progonio je Židove iz Engleske;

¹⁰¹ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 2.

¹⁰² To je parlament pokazao svrgavanjem *Edwarda II.*, zato što je pokušao vladati uz svoje miljenike.

¹⁰³ *Henry IV.* (vl. 1399.-1413.), *Henry V.* (vl. 1413.-1422.) i *Henry VI.* (vl.1422.-1461. i 1470.-1471.)

¹⁰⁴ Kurtović Š., *Opća povijest...*, I. knjiga, op. cit., str. 187.

¹⁰⁵ Rat dviju ruža je trajao od 1455. do 1485. g. - dinastija *Lancaster* je u svom grbu imala crvenu ružu, a dinastija *York* bijelu.

¹⁰⁶ *Naime, Henry VII.* je, osim što je pripadao kući *Tudor*, bio i velški srodnik dinastije *Lancaster*. Rat dviju ruža priveo je kraju tako što se oženio *Elizabetom*, posljednjim preživjelim članom dinastije *York*, te je na svoj grb stavio i crvenu i bijelu ružu.

¹⁰⁷ Najznačajniji *Tudori* su bili *Henry VIII.* (vl. 1509.-1547) i *Elizabeth I.* (vl. 1558.-1603.).

¹⁰⁸ *Turner R. V.*, op. cit., str. 249.

¹⁰⁹ hrv. Peticija prava (ili *Molbenica* o pravima), donesena je za vladavine *Charlesa I.*, koji je trebao novac za vojsku pa je donio ovaj akt da bi mu Parlament odobrio novac. *Petition of rights* su sastavili *Eliot* i *Coke*, koji je bio veliki poznavatelj *common lawa* i *Magne Carte*.

customs, or be outlawed or exiled, or in any manner destroyed, but by the lawful judgment of his peers, or by the law of the land."¹¹⁰. Uočavamo da je ovdje u potpunosti preuzet čl. 39. *Magne Carte*. Sir Edward Coke, jedan od stvaraoca *Petition of Rights*, jednom je rekao : "*Magna Carta is such a fellow that he will have no sovereign.*"¹¹¹

III. Komentar i analiza *Magne carte*

Temeljno pitanje u teoretskom pristupu *Magni Carti* glasi: što je zapravo *Magna Carta*? Neki smatraju da je to darovnica kralja Johna njegovim barunima i narodu, drugi smatraju da je to sporazum nastao radi uspostavljanja mira u razbuktalom građanskom ratu, a treći smatraju da je to zapravo registar običaja, koje su baruni željeli potvrditi i tako spriječili Johnovu daljnju samovolju.¹¹² Teoretičari koji su se priklonili prvoj teoriji, dakle, smatraju da "...*Magna Carta ne ostavlja puno sumnje da je ona formalno-pravno i in prima vista darovnica i da je kralj jedini konstitutivni element njene sankcije.*"¹¹³. Međutim, treba napomenuti da je bitan sastojak darovanja prenošenje neke stvari ili imovinskog prava na obdarenika, a to ovdje nije slučaj. Doista, mnogi srednjovjekovni akti vladara, koji se danas smatraju darovnicama, nerijetko su sadržavali i odredbe koja su se ticala različitih pravnih područja (nasljedno pravo, kazneno pravo, postupovno pravo i dr.). Štoviše, srednjovjekovni donacionalni sustav funkcionirao je tako da je vladar darivao velike posjede velikašima, a zauzvrat su velikaši bili dužni davati kralju vojnike i braniti ga od njegovih protivnika¹¹⁴. Drugim riječima, srednjovjekovne darovnice obično su obvezivale obdarenika, što je sa stajališta rimskog i suvremenog prava vrlo atipično za darovanje koje je u svojoj biti besplatan pravni posao. Bez obzira na to, da bi akt srednjovjekovnog vladara bio darovnica, bilo je potrebno da sadržava prijenos nekakve imovine na obdarenika – najčešće zemlje¹¹⁵. *Magna Carta* priznaje kraljevim podanicima različita prava, ali ona nisu imovinskog već pretežno javnopravnog karaktera, pa stoga ovdje ne možemo govoriti o darovnici. U prijevodima *Magne Carte* koristi na više mjesta riječi "*podariti*" i "*darovati*"¹¹⁶, ali u izvornom latinskom tekstu nema glagola "*donatio*" (darovati), već izvedenice glagola *concedo*, *concessi*, *concessum* (što se može prevesti s "ustupiti", "odobriti", "dodijeliti", "dopustiti", "priznati")¹¹⁷. Vrlo je lako zaključiti i da slobode nisu nešto što može biti

¹¹⁰ 'Velika povelja o slobodama Engleske', proglašava i naređuje, da ni jedan slobodan čovjek ne može biti uhićen ili zatvoren ili lišen svog slobodnog posjeda nekretnina ili sloboda, ili svojih slobodnih običaja, ili stavljen izvan zakona ili prognan, ili na bilo koji drugi način smetan, osima na osnovi zakonite presude njemu jednakih ili na osnovi prava zemlje" (Kurtović Š., Hrestomatija..., II. knjiga, op. cit., str. 4.-5.)

¹¹¹ "*Magna Carta je takav tip koji ne trpi vladara.*" Turner R.V., op. cit., str. 249.

¹¹² Opširnija razmatranja ovih mišljenja vidi : Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 28.-29. ; Warren W. L., op. cit., str. 236.-237. ; Turner R.V., op.cit., str.239.

¹¹³ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op.cit., str. 27. Isto mišljenje dijele Klarić i Gardaš. (isp. Klarić-Gardaš, *Magna Carta...*, op.cit., str. 31.)

¹¹⁴ Primjerice, prva takva darovnica u Hrvatskoj je bila donacija Bele III. Iz 1193., kojom daruje krčkom knezu Bartolu županiju Modruš, uz obvezu "...da će Bartol u slučaju saziva »hrvatske vojske« (exercitus Croaticus) staviti kralju na raspolaganje deset oklopljenih vojnika, a ako kralj ratuje izvan granica svoga kraljevstva, četiri oklopnika." (Kostrenčić M., *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskoh prava*, Školska knjiga, Zagreb, 1956., str. 181.-182.)

¹¹⁵ Kao što, primjerice, Zlatna bula Bele IV. Iz 1242., osim što zagrebačkom Gradecu dodjeljuje status slobodnog kraljevskog grada, daruje i imovinu (zemlju) koja više neće biti pod neposrednom vlašću kralja, već pod vlašću grada.

¹¹⁶ Tako, prema *Šunjićevom* i *Kurtovićevom* prijevodu, u čl. 1. kralj "podaruje" slobodu Englegkoj crkvi ; u čl. 13. "daruje" gradovima da uživaju svoje slobode ; slično u čl. 60. ; u čl. 61. kralj "daruje" barunima da ga kontroliraju u poštivanju sloboda navedenih u *Magni Carti*. (isp. Kurtović Š., Hrestomatija..., op.cit., str. 287, 291, 301, 302)

¹¹⁷ *Kurtovićev* prijevod *Magne Carte* na hrvatski, kako sam navodi, nije prema latinskom izvorniku, već je riječ o prijevodu s engleskog. Engleski tekst koristi glagol "*grant*" – što se može prevesti kao "ustupiti", "odobriti", "dodijeliti", "dopustiti", "priznati" ili kao "darovati" odnosno "podariti". Kako je *Kurtović* odlučio ovu riječ prevesti

predmet darovanja, već ih kralj može eventualno priznati ili ograničiti. Uz to, s obzirom na okolnosti donošenja ovog akta – pobuna baruna - ispravnije je govoriti da se zapravo radi o **mirovnom sporazumu (paktu) između kralja i njegovih baruna kojim kralj priznaje određene slobode svojim podanicima te uređuje druga pravna pitanja**. Ovu tezu potkrjepljuje i činjenica da *Magna Carta* sadrži niz odredbi kojima se ističe uspostavljanje i očuvanje mira¹¹⁸.

Nakon njezinog potpisivanja 15. 6. 1215., izrađene su kopije *Magne Carte* radi njezine distribucije. Od tih su kopija danas sačuvane četiri: dvije se nalaze u *British Library*¹¹⁹, jedna u *Lincoln Cathedral* i jedna u *Salisbury Cathedral*. Svaka od njih se sastoji od jednog lista pergamene, a podjelu na uvod i 63 članaka nisu imale – to su kasnije, iz čisto praktičnih razloga, učinili pravni stručnjaci i znanstvenici. Navodno je *Magna Carta* imala "...»*bar pedesetpet potvrda*« koje su izdavali »*svi kraljevi od Henrika III. do Henrika V.*«...»¹²⁰.

Magnu Cartu možemo tematski podijeliti u sedam grupa. Naravno, tu podjelu ne smijemo uzeti strogo jer su pojedini članci često vezani i za više tema istovremeno (npr. crkvene slobode možemo ubrojiti u opća načela; nasljedne pristojbe spadaju u nasljedno pravo, ali je to i feudalna obveza i dr.). Nema smisla pretjerano ulaziti u detaljnije analize *Magne Carte* jer je riječ o, za to doba, dosta dugačkom aktu vladara, a većina odredbi nisu predmet našeg interesa u ovom radu. Zbog toga ćemo dati samo jednu okvirnu sliku sadržaja *Magne Carte*, obraćajući pritom pozornost na pojedine detalje isključivo ustavnopravnog karaktera te na neke razloge donošenja pojedinih članaka. Uostalom, mnogih članaka smo se već dotakli u povijesnom pregledu.

Prva grupa određuje crkvena pitanja, pogotovo njezine slobode¹²¹ - zasluge za upisivanje ovih članaka možemo pripisati prije svega Stephenu Langtonu. Doduše, baruni bi crkvene slobode upisali i bez Langtonove pomoći. Naime, baruni su, svakako, u svom sukobu s Johnom, htjeli imati Papu na svojoj strani – "...*oni u svom pismu papi iz veljače 1215. godine, naglašeno ponavljaju »patrimonium Petri« htijući reći da oni priznaju Povelje od 15. ožujka i 3. listopada 1213.*"¹²²

Slijedi skupina članaka koja se bavi nasljednim pravom¹²³, premda sadrži i elemente obiteljskog i feudalnog prava. Ovi članci određuju fiksnu nasljednu pristojbu (eng. *relief*), čime su ograničili kralja da je naknadno povećava¹²⁴. Zatim se određuje skrbništvo maloljetnim nasljednicima, kao i prava i obveze skrbnika. Slijedi i pitanje pravnog položaja udovice u nasljeđivanju. Također, pojavljuje se i mogućnost oporučnog, kao i intestatnog nasljeđivanja novca.

Treća grupa utvrđuje određena feudalna prava i obveze¹²⁵. Ovi članci potvrđuju mogućnost plaćanja umjesto vojne službe (eng. *scutage*), kao i pravo sizerena na feudal aids¹²⁶. Značajna je novost to da će *scutage* i *feudal aids* određivati Opći savjet (*Commune concilium*), sastavljen od nadbiskupa, biskupa, opata, grofova, viših baruna i ostalih koji drže zemlju neposredno od kralja¹²⁷. Dakle, *Commune concilium* bio je zadužen za

s "darovati" ("podariti"), pogrešno je protumačio da je riječ o darovanju, ne vodeći računa i o bitnom sastojku darovanja (prijenos imovine na obdarenika) pa je zbog toga uslijedio i pogrešan zaključak, a istu grešku su ponovili Klarić i Gardaš (isp. Klarić-Gardaš, *Magna Carta...*, op.cit., str. 31.)

¹¹⁸ isp. čl. 49., čl. 51., čl. 52., čl. 55., čl. 58. i čl. 61.-63. *Magne Carte*.

¹¹⁹ *British Library* u Londonu na svojoj internet-stranici nudi cjelovit izvornik u digitalnom obliku jedne od njih (vidi http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/magna_main.html).

¹²⁰ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 16.

¹²¹ vidi uvod, čl. 1. i čl. 63. *Magne Carte*

¹²² Odnosno Johnovo Ustupanje Engleske papi 1213. g. ; citat: Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 16.

¹²³ vidi čl. 2.-8. te čl. 26. i čl. 27. *Magne Carte*

¹²⁴ Da se ne bi ponovno dogodilo kao, primjerice, u slučaju Nicholasa de Stutevillea (vidi fusnotu 65.).

¹²⁵ vidi čl. 12., čl. 14.-16., čl. 25., čl. 37. i čl. 43.

¹²⁶ *Feudal aids* su novčane pripomoći koje sizeren može u stanovitim prilikama zahtijevati od svojih vazala – za otkup sizerena iz zarobljeništva, za proglašenje najstarijeg sina vitezom te pri udaji najstarije kćeri.

¹²⁷ Čl. 12. i 14. *Magne Carte*

financijska pitanja – njegova stvarna moć očitovala se 1242. kada je odbio kraljev zahtjev za financijskom potporom¹²⁸. Zbog toga neki smatraju ovo tijelo pretečom britanskog parlamenta¹²⁹.

Četvrta grupa članaka odnosi se na neka administrativno-sudbena pitanja¹³⁰. Određuje se postupak pljenidbe; redovite parnice moraju se održavati na određenom mjestu, što je "...početak Westminster Halla kao vrhovnog i stalnog sudišta Engleske..."¹³¹; utvrđuje se nadležnost grofovijuskog suda te procedura njegova djelovanja; regulira se izricanje globe; određuje se kada se ne može izdati nalog praecipe¹³², a nalog za sudsku istragu protiv života i tijela postaje neuskativ i besplatan.

Petu grupu sačinjavaju opća načela¹³³ kao što su: priznavanje sloboda grada Londona, određuju se jedinstvene mjerne jedinice, reguliraju se ulasci i izlasci iz Engleske, obvezatnost kralja da vrati taoce i povelje Engleza kao jamstvo za mir. Svakako je najznačajniji čl. 39.: "**Nijedan slobodni čovjek neće biti ubijen ili zatvoren, ili lišen svojih prava ili imovine, ili stavljen izvan zakona ili prognan, ili na bilo koji način lišen svog položaja, niti ćemo mi protiv njega upotrijebiti silu, ili uputiti druge da to učine, osim na osnovi zakonite presude njemu jednakih ili/ili prava zemlje**"¹³⁴. Ovaj članak i je i danas, nepromijenjen, ostao u punoj pravnoj snazi. Na njega se nadovezuje i čl. 40.: "**Pravo i pravdu nećemo nikom prodati, uskratiti ili odgoditi**"¹³⁵.

Ograničiti kralja i njegove službenike glavni je cilj sljedeće tematske grupe¹³⁶ - precizno se utvrđuju nadležnosti kraljevih službenika i konstablea, kao i neke kraljeve ovlasti. Najveći i presudni članak ove povelje je čl. 61., u kojem se određuje Vijeće baruna - dvadesetpetorica koji će *de facto* vladati uz kralja. Ako bi kralj ili neki njegov sudac ili službenik, kojim slučajem, prekršio neku odredbu *Magne Carte*, a kralj u roku od 40 dana to ne ispravi, baruni imaju pravo "...zaplijeniti ili nas napasti na svaki mogući način, oduzimajući naše tvrđave, imanja, imovinu i bilo što drugo, poštenjivši jedino nas osobno (kralja), te kraljicu i našu djecu..."¹³⁷. Drugim riječima, barunima se priznao *ius resistendi* (pravo otpora). Upravo to je bilo ono što je najviše pogađalo Johna kad je morao potpisati ovaj akt jer "*pobjeda velikih feudalaca nad kraljem ovim je jasno izražena*"¹³⁸.

U sedmu smo grupu svrstali sve ostale članke. Ti se članci tiču šuma, opatija i obala¹³⁹; zatim, reguliraju se neki obveznopravni odnosi sa Židovima¹⁴⁰, članci o nekim pojedinačnim pitanjima itd.

Rezimirajući ovu analizu, treba istaknuti **tri najvažnije crte *Magne Carte***:

1. priznanje jedne od temeljnih osobnih sloboda: da nitko ne može biti kažnjen osim na osnovi zakonite presude (čl. 39.),
2. ograničavanje i uspostavljanje kontrole kraljeve vlasti kroz tijela *Commune concilium* i *Vijeće baruna* te
3. *ius resistendi* baruna u slučaju povrede odredaba *Magne Carte* od strane kralja ili njegovih službenika.

¹²⁸ isp. Klarić-Gardaš, *Magna Carta...*, op. cit., str. 36.

¹²⁹ *Ibidem*, str. 37.

¹³⁰ vidi čl. 9, čl. 17.-22., čl. 34., čl. 36., čl. 45.

¹³¹ Kurtović Š., *Magna Carta...*, Studije..., op. cit., str. 38.

¹³² Writ praecipe bio je nalog kojim se tužena stranka oduzima iz nadležnosti feudalnog suda i stavlja u nadležnost kraljevog suda. Dakle, to je bio način svojevrzne uzurpacije cijele sudbenosti od strane Curiae Regis.

¹³³ vidi čl. 13., 35., 39., 40., 41., 42., 49., 51., 52., 60., 62.

¹³⁴ "*Nulus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut disseisiatur, aut utlagetur, aut exuletur, aut aliquo modo destruat, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terre.*" (Kurtović Š., *Hrestomatija...*, op. cit., str. 296.-297.)

¹³⁵ "*Nulli vendemus, nulli negabimus aut differemus rectum aut iusticiam.*" (*Ibidem*)

¹³⁶ vidi čl. 24., čl. 28.-32., čl. 38. i čl. 61. *Magne Carte*

¹³⁷ Kurtović Š., *Hrestomatija...*, op.cit., str. 303.

¹³⁸ Margetić L., *Opća povijest prava i države*, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 1998., str. 105.

¹³⁹ Isp. čl. 33., čl. 44., čl. 46.-48. i čl. 53. *Magne Carte*.

¹⁴⁰ Isp. čl. 10. i 11. *Magne Carte*.

IV. Usporedba *Magne carte* sa Zlatnom bulom Andrije II. iz 1222.¹⁴¹

U želji da ojača svoju vlast u državi te iznutra stabilizira državu, Andrija II. Arpadović (vl. 1205.-1235.) pokušao je provesti niz gospodarskih i vojnih reformi. Nastojao je uvesti opću vojnu dužnost plemstva te nove poreze kako bi došao do većih prihoda. Protiv ovih kraljevih nastojanja, ali i nasilja koje su nad njima vršili velikaši, niže hrvatsko plemstvo je 1222. g. prisililo kralja da sazove državni sabor na kojem je izdao akt "*Bula aurea*" (Zlatna bula), kojim se odrekao svojih reformi, a plemstvo je steklo pravo da se sastaje svake godine u obliku državnog sabora koji je zajedno s kraljem donosio najvažnije državne odluke. Tekst *Zlatne bule* sastoji se od uvoda i 31 članka, a potvrđen je zlatnim pečatom (bulom) Andrije II. Od sedam originalnih primjeraka, nijedan se nije sačuvao – zato nam je njezin tekst poznat iz sačuvanog prijepisa bule, koji potječe iz 1318.

U uvodnom dijelu Andrija II., "*po milosti božjoj*", utvrđuje i priznaje da su prekršene slobode plemstva i građana, "*ustanovljena od svetoga kralja Stjepana*", te da to treba popraviti – zato Andrija podjeljuje "*...kako njima, tako i ostalim ljudima našeg kraljevstva, slobodu, podjeljenu od Svetog kralja*"¹⁴². Andrija u ovom uvodu navodi kao da su te slobode tobože postojale još u doba njegova pradjeda Stjepana, a "*...radi se o lomljenju kraljeve patrimonijalne vlasti, o kakvom u vrijeme Stjepanovo nije moglo biti ni govora*"¹⁴³. Te slobode Andrija II. nije podjelio iz vlastite dobre volje, već je Zlatna bula svojevrsni mirovni sporazum s pobunjenim plemstvom, odnosno "*...ventil od nužde, što ga kralj otvara, da se novo donacionalno plemstvo ... ne bi pobunilo protiv njega*"¹⁴⁴. Stoga, zaključujemo da je i *Bula aurea* Andrije II., jednako kao i Johnova *Magna Carta*, zapravo jedan mirovni sporazum s plemstvom, kojim kralj priznaje svojim podanicima određene slobode te uređuje druga pravna pitanja. Ovu tezu potkrjepljuje i činjenica da i Zlatna bula za dodjelu ovih povlastica koristi izraz *concessio* (a ne *donatio*).

U čl. 1. kralj se obvezuje da će svake godine na blagdan svetog kralja (Stjepanje, 20. VIII.) u Stolnom Biogradu sazvati skup na kojem će svi plemići (*servientes*) moći sudjelovati – ako kralj zbog drugog važnog posla ili bolesti ne bi mogao prisustvovati, umjesto njega će predsjedavati palatin¹⁴⁵. Ovaj skup možemo nazvati saborom, premda je zapravo preteča sabora, a sličan je tijelima *Commune consilii* i *Vijeću baruna* koja su ustanovljena u čl. 14. i 61. *Magne carte* – jer slobode koje kralj prizna podanicima nemaju značaja ako ne postoji tijelo koje će osiguravati njihovu primjenu.

Čl. 2. Zlatne bule određuje da se nitko ne može zatvoriti niti biti "upropašten", ako prije ne bude pozvan pred sud i ako mu se redovitim sudskim postupkom ne dokaže krivnja¹⁴⁶. Nesporna je sličnost ovog članka sa čl. 39. *Magne Carte*.

Što se tiče ograničavanja financijske samovolje kralja, značajan je čl. 3. po kojem kralj ne može nepozvan odsjesti na posjedima plemića, jer je to često donosilo financijsku propast takvom plemiću¹⁴⁷; te čl. 23. po kojem kralj nije smio zamjenjivati novac više od jednom godišnje jer je to bio čest način "inflacije" prinudnom zamjenom novca, kojom je kralj postizao velike koristi¹⁴⁸.

Ostale odredbe govore o slobodi plemićkih i crkvenih zemalja (čl. 3.), nasljednopravne odredbe (čl. 4.), o sudskom postupku (čl. 5., 8., 9., 18.), kradljivci ne mogu dobiti neke službe (čl. 6.), odredbe o vojsci (čl. 7.), o nagradi sinu baruna poginulog u ratu (čl. 10.),

¹⁴¹ Prijevodi Zlatne bule iz 1222. na hrvatski jezik: Šidak J., *Historijska čitanka za hrvatsku povijest*, I. dio, Školska knjiga, Zagreb, 1952., str. 40.-43.; i Margetić, op. cit., str. 108.-113.

¹⁴² Margetić, op.cit., str. 108.; isp. Šidak, op.cit., str. 40.

¹⁴³ Kostrenčić, op.cit., str. 207.

¹⁴⁴ *Ibidem*, str. 208.

¹⁴⁵ Margetić, op. cit., str. 108.; isp. Šidak, op. cit., str. 40.

¹⁴⁶ isp. Margetić, op. cit., str. 109.; i Šidak, op. cit., str. 40.

¹⁴⁷ isp. Margetić, op. cit., str. 113.

¹⁴⁸ *Ibidem*

o strancima (čl.11.), o mirazima udovica (čl.12.), zabrana višim službenicima da tlače siromahe (čl. 13.), o nečasnim županima (čl.14.), o konjušarima, psarima i sokolarima (čl. 15.), neka se nitko ne lišava stečenih posjeda (čl. 17.), o priznatim slobodama službenika gradova i stranaca (čl.18.), o desetinama (čl. 20. i 21.), o kraljevim svinjama (čl. 22.), o novcu (čl. 23.), o Ismaelitima i Židovima (čl. 24.), o soli (čl. 25.), zabrana podjele posjeda izvan kraljevstva (čl. 26.), o plaćanju marturine (čl. 27.), o osuđennicima (čl. 28.), o prihodi- ma župana i kralja (čl. 29.), zabrana dvostruke službe (čl. 30.).

U posljednjem čl. 31. sadržane su završne odredbe. Navodi se da je Bula sastavljena u sedam jednakih primjeraka. Svakako je jedna od najvažnijih odredbi Zlatne bule, a nalazi se u ovom članku, priznanje plemstvu prava da se odupre i suprotstavi (*ius resistendi et contradicendi*). Drugim riječima, to je pravo plemstva da ustane protiv vladara oružjem i riječju ako bi on u određenom slučaju prekršio neko njihovo pravo utvrđeno ovom Bulom. Time je jasno istaknut prijelaz od patrimonijalne na stalešku monarhiju¹⁴⁹ jer je utvrđeno da pored kralja u državi postoji još jedan čimbenik koji sudjeluje u vršenju političke vlasti – a to je plemstvo¹⁵⁰. Ovaj "*privilegij revolucije*" (kako ga naziva *Kostrenčić*) nalazimo i u čl. 61. *Magne Carte*.

Nakon što su se prilike u zemlji malo smirile, 1231. je Andrija II. obnovio privilegije priznate Zlatnom bulom iz 1222., izuzevši *ius resistendi et contradicendi* – međutim, plemstvo je unatoč ovom kraljevom opozivu njihovog prava, i dalje smatralo da "pravo revolucije" i dalje vrijedi¹⁵¹. Ova se odredba tako uspjela održati - sve do njezinog formalnog ukidanja na saboru u Požunu 1687., koji je ukinuo čl. 31. Zlatne bule Andrije II. – umjesto *ius resistendi et contradicendi* ostalo je samo *ius contradicendi*, tj. ako bi kralj prekršio neko njihovo pravo, mogli su samo uputiti molbu ili protest kralju (*articula gravamina*).

Sve što smo ovdje iznijeli navodi nas na zaključak da je *Bula aurea* Andrije II. zapravo *Magna Carta* Hrvatsko-Ugarske Monarhije.

V. Zaključak

U povijesnom osvrtu na prilike prije donošenja *Magne Carte* obratili smo pozornost na *Charter of Liberties* Henryja I. iz 1100. g. i doista smo se uvjerali u vladajuću tezu da je riječ o prvom pisanom ustavno-pravnom aktu Engleske. Kroz njezinu analizu došli smo do zaključka da postoji značajna povezanost i sličnost s *Magnom Cartom* iz 1215. g.

Promatrajući život i djelo Johna Lacklanda, donositelja *Magne Carte*, naišli smo na brojne negativne strane njegove vladavine, zbog koje je donesena *Magna Carta*. Naime, njegovo loše vladanje i povelja Johnovog *Ustupanja Engleske papi* iz 1213. g. doveli su do pobune, koja je prisilila Johna da potpiše *Magnu Cartu*. Da njezine članke baruni nisu sastavili nabrzinu već postupno, vidi se iz dva dokumenta, koja su neposredno prethodila *Magni Carti: Unknown Charter of Liberties* i *Articles of the Barons*.

Moglo se i očekivati da će papa Inocent oštro osuditi *Magnu Cartu* – svoj je stav prema *Magni Carti* Papa iznio u *Buli Etsi Carissimus* iz 1215., kojom je *Magna Carta* izgubila pravnu snagu već nakon 9 tjedana. U Engleskoj je došlo do građanskog rata, a pobunjene barune predvodio je francuski prijestolonasljednik *Louis*. Posebno smo se osvrnuli na ulogu princa Louisa zbog intrigantnog pitanja o njegovoj mogućoj krunidbi engleskom krunom.

Magna Carta možda ne bi imala toliki značaj da *Henry III.* nije donio još tri povelje koje su potvrdile *Magnu Cartu*, te da Edward I. nije donio povelju *Inspeximus*, koja je učinila *Magnu Cartu* dijelom *statute lawa*, a njezin novi procvat i priznanje došli su u aktu *Petition of Rights* iz 1628. g.

¹⁴⁹ Ovaj prijelaz se očituje i u čl. 4. koji priznaje puno vlasništvo plemića nad njihovim zemljama (*ibidem*).

¹⁵⁰ Isp. *Kostrenčić*, op. cit., str. 208.

¹⁵¹ *Ibidem*, str. 208-209.

Magna Carta nije jedini dokument svog doba kojim je neki kralj ograničio svoje ovlasti - to su napravili, primjerice, *Alfonso IX.* (kralj Leona) 1188. g. i aragonski kralj *Pedro II.* 1205. g. Kod nas je to učinio Andrija II. svojom Zlatnom bulom iz 1222. g. - koja je slična *Magni Carti* u tri najvažnije crte: priznanju jedne od temeljnih osobnih sloboda - da nitko ne može biti kažnjen osim na osnovi zakonite presude; ograničavanju i uspostavljanju kontrole kraljeve vlasti uvođenjem, pored kralja, još jednog faktora u vršenju političke vlasti te priznanju kraljevim podanicima *ius resistendi*. Za te dokumente možemo reći da su bili preteče ustavnih akata kojima su se europski vladari ograničavali, formirajući time ograničene monarhije - kao primjerice: *Habeas Corpus Act* (1679.), *Bill of Rights* (1689.) te Ustavna povelja Louisa XVIII. (1814). Ograničene monarhije bile su prvi oblici europskog parlamentarizma - na temelju čega su se postupno izgradili suvremeni demokratski sustavi. U skladu s tim, možemo nedvojbeno reći da *Magna Carta* i njezina hrvatsko-ugarska inačica donesena sedam godina kasnije - Zlatna bula Andrije II., zauzimaju središnje mjesto u ranim počecima europske ustavnosti.

Summary

The author starts his article with a review of basic historical facts in the development of the English constitution. In this historical review the author shows some of the acts that were brought before *Magna Carta: Charter of Liberties* 1100., *Surrenduring England to the pope* 1213., *Unknown Charter of Liberties, Articles of the barons*; and others that were brought afterwords - among others he points to the bulla *Etsi Carissimus*, which derogated *Magna Carta*. The author, in his commentary, concludes that *Magna Carta* is an agreement between the king and his baron, and than analyzes its content - where he specially comments on the articles of constitutional importance. What is essential in this work is the comparison between *The Great Charter* and *The Golden Bull*, where the author discovered a great resemblance.

Keywords: Magna Charta, British constitution, English history, control over the King's rule, Golden Bull of Andrew II.

Literatura

1. Anselme R.P., *Histoire de la maison royale de France et des grands officiers de la Couronne*, Paris, 1674. (dostupno u digitalnoj bazi podataka Nacionalne biblioteke Francuske: <http://gallica.bnf.fr/Catalogue/noticesInd/FRBNF37242774.htm>)
2. Bastaić K. - Krizman B., *Opća historija države i prava*, Globus, Zagreb, 1981.
3. Barlow F., *The Feudal Kingdom of England*, Longman, London / New York, 1995.
4. Holt J.C., *Magna Carta*, Cambridge University Press, London, 1995.
5. Jones J.A.P., *King John and Magna Carta*, Longman, Harlow, 1983.
6. Klarić D. - Gardaš M., Društveno-gospodarski i politički okviri koji prethode donošenju *Magne Carte*, *Pravni vjesnik*, Pravni fakultet u Osijeku, god. 19 (2003.), br.3-4.
7. Klarić D. - Gardaš M., *Magna Carta u ustavnopravnom kontekstu engleske povijesti*, *Pravni vjesnik*, Pravni fakultet u Osijeku, god. 19 (2003.), br.3-4
8. Kostrenčić M., *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskoh prava*, Školska knjiga, Zagreb, 1956.
9. Kurtović Š., *Hrestomatija Opće povijesti prava i države*, I. i II. knjiga, Zagreb, 1999.
10. Kurtović Š., *Magna Carta i njena ustavno-pravna analiza*, *Studije i članci iz Opće povijesti prava i države* 2, Zagreb, 2002. (izvorno objavljeno u *Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu*, god. 22 (1972.), br. 3)

11. Kurtović Š., Opća povijest prava i države, I. i II. knjiga, Zagreb, 1994.
12. Margetić L., Opća povijest prava i države, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 1998.
13. Sokol S. - Smerdel B., Ustavno pravo, Informator, Zagreb, 1998.
14. Šidak J., Historijska čitanka za hrvatsku povijest, I.dio (do ukidanja feudalnih odnosa u Hrvatskoj god. 1848.), Školska knjiga, Zagreb, 1952.
15. Šunjić M., Hrestomatija za opštu historiju srednjega vijeka, Sarajevo, 1980.
16. The New Encyclopædia Britannica, Volume 5, 6, 7 i 29, London, 1998.
17. Turner R.V., King John, Longman, London / New York, 1994.
18. Warren W.L., King John, Yale University Press, New Haven / London, 1997.

Internet stranice:

- a) <http://www.infokey.com/hall/magna.htm>
- b) http://www.mittelalter-genealogie.de/mittelalter/koenige/frankreich/ludwig_8_der_loewe_koenig_von_frankreich_+_1226.html
- c) http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/magna_main.html (jedna od originalnih kopija *Magne Carte* iz 1215. u digitalnom obliku)
- d) <http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation.html> (prijevod *Magne Carte* na engleski)